

Med moderno in postmoderno

Da bi živel v zanimivih časih.

Staro kitajsko prekletstvo

Pot je vedno boljša od gostišča.

Miguel de Cervantes

Išči, iskalec.

Prihodnost sestoji iz iskanja.

José Ortega y Gasset

¹ Karl Polanyi (1957) je v klasičnem delu opisal »veliko transformacijo« iz predindustrijske v industrijsko družbo. Trdimo, da se podoben moment metamorfoze dogaja tudi danes. Obsežna literatura pojasnjuje spremembo s termini, kot so postindustrializem, postfordizem ali postmodernizem, torej to dogajanje interpretira kot novo konstelacijo v globalnem tehnokapitalizmu (glej 5. poglavje). Če teoretiki, kot so Offe (1985) ter Lash in Urry (1987), opisujejo proces prestrukturiranja kot »neorganizirani kapitalizem«, potem mi to razumemo kot kompleksno dogajanje, ki vključuje pomanjkanje organizacije in reorganizacijo ter pomeni novo obliko ekonomije in družbe. Sintagmo »postmodernistična avantura« uporabljamo za označevanje dramatičnih sprememb, do katerih ne prihaja le v ekonomiji in družbi, temveč tudi v znanosti, tehnologiji, politiki, kulturi, naravi ter človeški identiteti in eksistenci. Žarišče naših študij so naše lastno izkustvo in razmere v ZDA. Vseeno pa se tehnologije, blago, kulture, ideje in izkustva v globaliziranem svetu naglo razširjajo po vsem svetu. Naj zato vse tiste, ki ne živijo v ZDA, spomnimo na Marxovo ugotovitev, ki izhaja iz njegove analize kapitalizma v Angliji: »De te fabula narratur!« (»Zgodba pripoveduje o tebi!«).

V minulih desetletjih smo bili priče vrtoglavih spremembam, presenetljivim novostim in prevratom v obdobju, ki so ga zaznamovali tehnološke revolucije in globalno prestrukturiranje kapitalizma. Ta »velika transformacija«, po obsegu primerljiva s spremembami, ki jih je povzročila industrijska revolucija, vodi svet v postindustrijsko, *infotainment* in biotehnološko obliko globalnega kapitalizma, organiziranega okoli novih informacijskih, komunikacijskih in genskih tehnologij.¹ Omenjeni epohalni proces obsega rast daljnosežnih transnacionalnih korporacij, poostreno konkurenco na svetovni ravni ter premestitev industrije in proizvodnje v svet v razvoju. Globalizacija je ustvarila svetovni ekonomski sistem in načela trgovine, ki ščitijo transnacionalne korporacije na račun človeškega življenja, biološke raznolikosti in okolja. Spremljata jo kompjuterizacija vseh oblik proizvodnje in vse večja avtomatizacija, ki povzroča povečano eksploatacijo delovne sile, korporativno krčenje stroškov, višje stopnje brezposelnosti, neenakosti in negotovosti.

Ko stopamo v tretje tisočletje, smo soočeni z digitalizirano ekonomijo in ekonomijo omrežij ter z družbo, polno obljub in nevarnosti. Znanstveno-tehnološko-ekonomske revolucije naše epohe in razširitev globalne ekonomije ponujajo nove finančne priložnosti, odpiranje možnosti za politične izboljšave ter izobilje pametnih proizvodov in tehnologij, ki utegnejo izboljšati položaj človeka. Vseeno pa lahko ti dosežki privedejo do eksplozivnih konfliktov, kriz in celo do katastrofe. Zato so burne transformacije trenutnega stanja zelo protislovne in dvoumne. Obsegajo tako

obetajoče kot grozeče pojave, ki so na političnih, ekonomskih, družbenih in kulturnih frontah izčrpani.

Ta nova situacija z neštetimi mutacijami je pogosto zajeta pod izrazom »postmoderno«, čeprav le malo razprav povezuje stanje tako s široko razširjenimi znanstvenimi in tehnološkimi revolucijami kot z globalnim prestrukturiranjem kapitalizma.² Po našem mnenju »postmoderno« označuje, kar je edinstveno in izvirno v sodobni epohi. Pozornost usmerja na diskontinuitete in prelome ter opozarja, da se pojavlja obsežna vrsta novosti, ki zahtevajo sveže analize, teorije in prakse. Toda, da bi imel diskurz o postmodernem teoretično in politično težo, ga moramo artikulirati s temeljitimi predelavami sedanjosti ter mu vliti konkretno vsebino in veljavnost. Zato bomo v skladu s tem poskušali dokazati, da je prehod v postmoderno družbo povezan z bistvenimi spremembami, ki spreminjajo ključne pojave, od vojskovanja do izobraževanja in politike, s tem ko na novo oblikujejo načine dela, komunikacije, zabave, vsakdanje življenje, družbena razmerja, identitete ter celo telesno eksistenco in oblike življenja.

V sodobni politiki lahko opazimo širok spekter dogodkov, od lokalnih bojov za oblast in identiteto do novih vrst globalnih konfliktov in gibanj. Porajajoča se gibanja proti kapitalistični globalizaciji kljubujejo vplivnim družbeno-političnim silam, kakršne so transnacionalne korporacije, Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad (IMF), Svetovna trgovinska organizacija (STO) in tvorbe, kakršni sta Evropska unija in Severnoameriško združenje za svobodno trgovino (NAFTA). Globalna ekonomija in politika razkrivata nove strukture in zaveznitva, ki v številnih primerih presegajo moč nacionalne države, ki je postala ključna institucija moderne politične ureditve. Vseeno je nacionalna država še naprej neizpodbitno močnejša upravna sila, kot kažejo nekatere teorije globalizacije. Poleg tega sta nasilje in politična fragmentacija v nekdanji Sovjetski zvezi in Jugoslaviji, pa tudi v Aziji, Afriki in na Srednjem vzhodu ter številnih drugih regijah, ustvarila nov svetovni nered, ki ga netijo močna etnična in ozemelska rivalstva.

V ZDA sta »New Deal« tridesetih let in »Great Society« šestdesetih prešla v disfunkcionalno državo blaginje, ki je v devetdesetih proizvedla disciplinsko delovno taborišče in zaporniško-industrijski kompleks, medtem ko so milijoni še naprej padali skozi preluknjano »mrežo socialne varnosti«. Neoliberalizem je povsod po svetu zamenjal socialno demokracijo. Z zlomom Sovjetske zveze sta grabežljivi globalni kapitalizem in njegova hiperpoblagovljena McKultura postala hegemonistična, brez alternativnega historičnega bloka. Vseeno pa nove vrste spektakla, tehnopolitik in multimedijskosti omogočajo porajanje opozicionalnih javnih sfer ter spreminjajo prostor in omrežje komunikacij in spopadanj. Politika se je desetletja odvijala predvsem na radiu in televiziji. S pojavom interneta, kiberkulture in digitalnih tehnologij danes nastajajo nove javne sfere in področja političnih informacij, debate in boja.

Posameznike na ravni družbe in vsakdanjega življenja oblega cel spekter tehnologij, ki na novo strukturirajo vsak vidik njihovega izkustva. Industrije zabave in informacij so ustvarile nova področja interakcije, kjer se televizijski gledalci sprehajajo po vse večjem številu kabelskih programov, uporabniki računalnikov pa deskajo po vse bolj razvejenem internetu. V kiberprostoru je na ogled vse, od NLP-kultov ter videoaojerizma seksa v živo in otroške pornografije do neštetih oblik politike, alternativnih oblik umetnosti in alternativnih informacijskih

² Kakor bomo dokazali v knjigi, številni diskurzi o postmoderni vidijo tehnološki preobrat kot najbolj odgovoren za prelom z modernizmom, kakor denimo Baudrillardov diskurz (1983a, 1993), ki zanemarja pomen prestrukturiranja ekonomije. Ko Jameson (1984, 1991), Harvey (1989) in drugi povezujejo postmodernistično kulturo s transformacijami v kapitalizmu, ne upoštevajo dovolj vloge znanstvene in tehnološke revolucije. Drugi teoretiki, denimo Lyotard (1984), interpretirajo »postmoderno stanje« predvsem s pomočjo mutacij diskurza in kulture. Če naj bi pojmovanja postmodernosti ali postmodernega stanja imela kakršnokoli moč, trdimo v tej knjigi, potrebujejo sociohistorično umestitev v analizo konjunktore znanstvene in tehnološke revolucije ter posledičnih kulturnih, družbenih in političnih transformacij, vse to v kontekstu globalnega prestrukturiranja kapitalizma.

³ Nedavno nameščena Busheva administracija s polno paro nadaljuje oživitve Reaganovega protiraketnega obrambnega sistema Vojna zvezd. Bushev sekretar za obrambo, udeleženec hladne vojne Donald Rumsfeld je že dolgo zagret nasprotnik nadzora nad orožjem in zagovornik nacionalnega protiraketnega obrambnega sistema z bazo v vesolju (NMD). Glej članek Michaela Klara, v: *The Nation* (16. januar 2001), na: <http://www.alternet.org/print.html?StoryID=10341>.

omrežij. Te porajajoče se kulturne tehnologije in nenadoma dostopna virtualna resničnost (VR) odpirajo izjemno ustvarjalna področja, ki spreminjajo dosedanja pojmovanja prostora, časa, resničnosti, utelešenja in identitete. Tehnologije virtualne resničnosti lahko s pomočjo zvoka, napredne grafike ter vse bolj poglobljenih in interaktivnih okolij simulirajo kateri koli svet izkustva. Uporabljamo jih že za preoblikovanje arhitekture, medicine, umetnosti, zabave in celo vojnih aktivnosti.

Družbeni razvoj je še posebej osupljiv v ZDA, epicentru globalnega kapitala, kjer tudi sami živimo in pišemo. V zdajšnjem času sledimo izbruhu novih tehnologij in ekscentrične ekonomije

je s pospešenimi obdobji konjunktura in recesije, ki razkrivajo nenehno spreminjajočo se zasedbo zmagovalcev in poražencev. Zadnje desetletje izjemno neenotnega ekonomskega razvoja je doživelo naraščanje urbanega nasilja, val najstniških umorov, povečanje količine orožja, vse ostrejša zločina iz sovraštva, visoko stopnjo zasvojenosti z alkoholom in drogami, enakomerno stopnjevanje ločitev, zniževanje plač za številne ljudi, potrošniški dolg, kakršnega še ni bilo, in vse večji razkol med tistimi, ki imajo, in tistimi, ki nimajo. Življenje v tem temačnem visokotehnološkem svetu postaja vse bolj tuje in nevarno. Možnost apokaliptičnih vojn se grozeče povečuje, saj vse več nacionalnih držav razvija atomske bombe, teroristične skupine pa kupujejo orožje za množično uničenje na mednarodnem tržišču. V globalnem zahodnem imaginariju so Sadam Husein, Osama bin Laden in drugi »teroristi« napovedali sveto vojno državljanom ZDA ter ogrozili globalno stabilnost z biološkim, kemičnim in jedrskim orožjem za množično uničenje. Vlada ZDA je v zameno sprožila brezciljne bombne izlete na te demonizirane »neznane druge« in z Natom skovala načrt izvedbe vseobsežne zračne vojne proti Srbiji, medtem ko je oživila obrambni sistem »vojne zvezd«.³

Kiberterorizem ogroža globalno ekonomijo in problem Y2K je pokazal na potencialni zlom povečevane omrežene družbe. Zdi se, da je »nova ekonomija«, ki je špekulirala za porast cen, prešla v počasno recesijo, saj slavljene družbe dot.com naglo doživljajo polome. Obenem si nevarno neusposobljena figura Georgea W. Busha prilašča predsedovanje ZDA, potem ko je s pomočjo ameriškega vrhovnega sodišča ukradel volitve v največji krizi zakonitosti doslej. Pretiran razvoj, prevelika poseljenost, nebrzdano potrošništvo, tanjšanje ozonske plasti, globalno segrevanje in uničevanje deževnega gozda ob tem napovedujejo množično izumrtje vrst in mnogovrstne ekološke krize.

Po desetletju nezaslišanega (priznано neenakega) razvoja v globalni ekonomiji, ki ga je spremljal razvrat finančnega kapitala, je v prvih mesecih leta 2001 ekonomija zašla v krizo, cene delnic pa so dramatično upadle. Tržne neuspehe in finančno slabotnost so spremljale krize energetskega sistema, kjer so deregulacija in pohlepni dobavitelji energije ustvarili situacijo, ki je privedla do pogostih izpadov energije v Kaliforniji. Sočasno so virusi, ki so se prenašali globalno, v živalskem kraljestvu povzročali epidemije slinavke in parkljevke ter bolezen norih krav, posledica tega pa so bili izjemno kontroverzni in po mnenju mnogih barbarski masovni pokoli živali v Evropi. Poleg tega so se pojavile pretnje znova oživljene nevarnosti globalne vojne, s tem ko so udeleženci hladne vojne – ki so leta 2001 prevzeli Belo hišo – predložili nove obrambne sisteme in pospešili politične napetosti, da bi upravičili svoje vojaške stroške, ter v prvih mesecih svoje vladavine izzvali konflikte s Severno Korejo, z Rusijo in – najbolj dramatično – s Kitajsko. Te vznemirjajoče značilnosti sodobne epohe naznanjajo temnejše in bolj

pogubne razsežnosti postmoderne avanture, kakor so si jih do zdaj upali predvidevati njeni teoretiki. Poleg tega se novo »biotehnoško stoletje« že loteva »najbolj radikalnega eksperimenta, ki ga je človeštvo kadar koli izvedlo v naravnem svetu« (Rifkin, 1998: x). Genska terapija in biotehnologija obljubljata, da bosta ozdravili številne bolezni, vendar napovedujeta tudi ogromne nevarnosti, ki izhajajo iz potencialnega nadzora nad genskim bazenom rastlin, živali in človeških bitij s strani korporativnega monopola. Obstajajo tudi resni pomisleki glede hrane, pridobljene z genskim inženiringom, in vzpostavljanja transgenetskih vrst, poleg genske polucije, evgenike in genske diskriminacije. Ker tehnologije bioinženiringa na novo oblikujejo življenje, postaja predstava »vrst« kot nečesa edinstvenega in neoskrunljivega zastarela, pojmovanje »naravnega sveta« pa še bolj problematično. Z napredki v kloniranju ter implozijo biologije in tehnologije je vprašljiva že sama človeška identiteta.

Ker so se v minulih desetletjih pojavile dramatične družbeno-ekonomske, znanstvene in tehnološke izboljšave, poteka zamenjava paradigme v teoriji, umetnosti, znanosti in kulturi nasploh (Best in Kellner, 1997). V osemdesetih so se pojavile intenzivne polemike glede pomena postmodernega obrata, pri čemer so nekateri slavili razvijajoče se oblike teorije in kulture kot napredne v odnosu do izumirajočih modernih teorij, drugi pa so jih ogorčeno napadali kot iracionalne in regresivne (Best in Kellner, 1991). Mnogi, še posebej starejša generacija teoretikov, so nadaljevali »v ustaljeni smeri«, ne da bi se menili za ogromne spremembe, ki so se dogajale, in za prerekanja glede njihovega pomena.

Postmoderni obrat je tako vzniknil deloma kot poskus, da bi opisali silovite spremembe in krize na številnih področjih življenja. Zaradi razburkanih transformacij sedanje epohe so se razširile osupljivo raznolike, celo nasprotujoče si teorije, ki so jih poskušale razložiti in jih osmisлити. Naše študije v tem kontekstu raziskujejo, katere vrste teorije in kulture lahko najbolje razložijo presenetljive spremembe in razvnete konflikte sedanje epohe in katere oblike politike so potrebne, da bi uresničili sodobne možnosti za pravico, mir, samoizpolnitev, solidarnost ter za ekološko, vzdržujočo se družbo. Tukaj si zastavljamo vprašanje, katere teoretične in politične perspektive nas lahko vodijo v boljšo prihodnost in katere v slepo ulico. Kam gremo in katere so naše alternative, če jih sploh imamo? Katere spremembe vodijo v boljšo kakovost življenja v prihodnosti? Katere poti vodijo v katastrofo in nazadovanje? Kdo smo »mi« in kaj postajamo?

Mnogi konfliktni odgovori na ta vprašanja so povzročili nasprotja med zagovorniki modernih in postmodernih diskurzov. Polemike se iz akademskih in avantgardnih kulturnih krogov širijo v medije in vsakdanje življenje ter postajajo značilno, četudi izjemno sporno področje sodobne epohe. Teorija je danes tako kot kultura in politika polje boja modernih in postmodernih teorij, ki zatrjujejo, da ponujajo najbolj zanesljivo oceno o težavah sedanosti. Ko zapuščamo znane kažipote in konvencionalno modrost, naletimo na novo in na zemljevidu še nezabeleženo polje. Silovite debate, nasprotja in strasti so mnoge teoretike, tudi nas, privedle k preučevanju sodobnega trenutka, da bi ponudili sveže teoretične in politične vpoglede, pripomogli h globljemu razumevanju sedanje situacije in olajšali napredujočo družbeno transformacijo.

Naši prejšnji dve knjigi sta dokumentirali izvor in razširitev postmodernih sprememb od šestdesetih do devetdesetih let dvajsetega stoletja ter vzpon novih paradigem na mnogih poljih delovanja. *Postmodern Theory* (1991) je analizirala genezo in trajektorij diskurza postmodernizma v filozofiji in družbeni teoriji ter zahtevala multiperspektivističen pristop, ki bi uporabil najboljše elemente modernističnih in postmodernističnih stališč in politik. *The Postmodern*

Turn (1997) je analiziral mutacije od modernizma do postmodernizma v družbi, kulturi, umetnosti, znanosti in politiki, s tem ko je prikazal ključne skupnosti na teh področjih. Poskušali smo dokazati, da postmodernistični obrat ni modna muha ali trenutna navada, temveč postaja njegov vpliv vse globlji in obsežnejši. Zavedajoč se čudaških in problematičnih stališč, ki so jih zagovarjali številni zagovorniki postmodernizma, smo se vedno distancirali od skrajnih različic postmodernistične teorije, ki postulira popoln prelom z modernizmom in prekinitev med modernizmom in postmodernizmom. Glede na to si bomo v knjigi prizadevali za rekonstrukcijo teorije in politike, ki združuje najbolj uporabne moderne in postmoderne perspektive.

Krize kartografiranja in dialektika sedanjosti

*Preučevanja različnih tematik in ravni abstrakcije, ki so zbrane
na tem mestu, so združena z namenom razvijanja teorije obstoječe družbe.*

Max Horkheimer

Kaj se dogaja v tem trenutku? Kaj se nam dogaja?

Kaj je ta svet, to obdobje, natančno ta trenutek,

v katerem živimo?

Michel Foucault

V polju teorije postmoderne obrat pomeni odmik od mehanicistične in pozitivistične koncepcije moderne znanosti skupaj z zavrnitvijo razsvetljenskega optimizma, vere in razuma ter s poudarkom na transkulturnih vrednotah in človeški naravi. Postmodernisti značilno zavračajo osnovanost in transcendentalne subjektivnosti v teoriji, modernisti poudarjajo inovacijo in izvirnost v umetnosti, univerzalistično in totalizirajočo modernistično politiko. V prepričanju, da so moderne teorije in politike postale reduktivne, iluzorne in arogantne, različni postmodernistični teoretiki, umetniki in aktivisti zagovarjajo nasprotno vrednote mnogoterosti in različnosti, antirealizma, esteske ironije in prisvojitve, ekološko perspektivo in širjenje različnih oblik boja.

Z njimi delimo številna izmed teh stališč, vendar zagovarjamo rekonstrukcijo in izboljšanje najboljših elementov moderne teorije, kulture, družbe in politike in ne njihovo opustitev, kakor v nekaterih skrajnih različicah postmoderne teorije. Hkrati zavračamo tako popolnoma afirmativna kot negativna stališča do izbranih postmodernističnih teorij. Povzeti in razviti nameravamo predpostavke, za katere menimo, da bodo dragocene, medtem ko bomo podali kritiko tistih, ki se nam zdijo problematične. Namesto da bi sledili modernistični logiki »bodisi/ali« (tj. bodisi modernizem ali postmodernizem), v naših študijah sledimo postmodernistični logiki »tako/kakor«, črpamo iz obeh tradicij in umeščamo sedanjo epoko med modernostjo in postmodernostjo.

Naša »dialektika sedanjosti« torej razvija množstvo teorij, da bi zajela kompleksnost in konflikte sodobne epohe. Uporabljamo pojem »tretjega milenija«, s katerim poskušamo drama-

tizirati novosti, izzive in zmožnosti sedanjega položaja. Diskurz novega milenija najavlja spreminjajoče čase, novo obdobje in je zato vzporeden s postmodernističnim, ki napoveduje prekinitve v zgodovini in premike v drugačno konstelacijo. Oba diskurza razkrivata naklonjenost do periodizacije v sodobni epohi, do reflektiranja prelomov s preteklostjo in novosti sedanjosti ter do premisleka o tem, kaj lahko pričakujemo v bližnji prihodnosti. Seveda milenijski diskurz temelji na predmodernem krščanskem sistemu datacije in na eshatologiji, medtem ko je postmodernizem konstrukt sodobne filozofije, družbene in kulturne teorije.⁴ Vseeno pa se nam zdi pojem tretjega milenija koristen označevalec, ki nakazuje, da se selimo v nove konstelacije in da se moramo lotiti njihovih določujočih značilnosti, izzivov in konfliktov.

The Postmodern Adventure poskuša pokazati, da smo v času, ko stopamo v tretje tisočletje, sredi viharnega obdobja tranzicije in preobrazbe, ki ju poganjajo predvsem velike spremembe v znanosti, tehnologiji in kapitalizmu. Naš projekt je združiti kritično družbeno teorijo, študije znanosti in tehnologije ter kulturne študije v multiperspektivističen in transdisciplinaren okvir, ki pojasnjuje dinamiko sedanjega trenutka. V skladu s tem poskušamo razumeti kontinuiteto in diskontinuiteto z zgodnjim modernim obdobjem, medtem ko kartografiramo spremembe, grožnje in obljube, ki so pred nami. Soočanje z razburkanostjo, vznemirjenjem in nepredvidljivostjo današnjega dne nas zapleta v to, čemur pravimo »postmoderna avantura.«

Pojem postmoderne avanture v naših študijah razvijamo, da bi prikazali spopad z osupljivimi preobrazbami in nenehne spore o tem, kako ovrednotiti spremembe tega časa.⁵ Medtem ko Alfred North Whitehead (1967) skicira trajektorije zahodne kulture s pomočjo različnih »avantur predstav«, pa mi trdimo, da izhajajo bistvene spremembe predvsem iz materialnih transformacij na področjih znanosti, tehnologije in ekonomije. Postmoderna avantura obsega opustitev predpostavk in postopkov moderne teorije ter prevzemanje dinamičnega in nenehnega spopada z vedno novimi teorijami, znanostmi, tehnologijami, kulturnimi oblikami, komunikacijskimi mediji, izkustvi, politikami in identitetami. Vključuje tudi prečkanje in raziskovanje pojavljajočih se družbenih in kulturnih prostorov skupaj s številnimi novimi možnostmi mišljenja, delovanja ter osebno in družbeno spremembo. Avantura je obenem polna motenj in nevarnosti ter tekmuje s sprejetimi tipi mišljenja in obnašanja. Postmoderna avantura zahteva drugačne definicije naravne, družbene in človeške realnosti ter poziva k inovativnim oblikam reprezentacije, kartografiranja in prakse.

Pojma postmoderne avanture in tretjega milenija sta torej povezana. V našem interpretativnem konstrukt se postmoderna avantura izpolnjuje v sodobni epohi in nas potiska v neznano prihodnost. Vendar pa bo naša razprava pokazala, da ima postmoderna avantura korenine v preteklosti in kontinuiteto z modernostjo. Kot dokazujemo, se je postmoderna avantura začela med drugo svetovno vojno z ustvarjanjem novih oblik znanosti, tehnologije in biro-

⁴ Stephen Jay Gould (1997) je ponudil tehten povzetek zgodovine milenijskega diskurza ter svoje misli o pomenu pojma. Po Gouldu je tisočletje oblika sistema datiranja, del apokaliptične judovsko-krščanske tradicije, ki domneva konec zgodovine, prihod nove vladavine boga in prekinitve sekularne zgodovine. Gould nas tudi opominja, da je milenijski diskurz povezan s tem, kako razdelimo svoj čas in izkustvo, in s posebnimi načini organizacije koledarskega časa. S te perspektive je milenij funkcija prevladujoče oblike sestavljanja koledarjev, odločitve, da bomo zgodovino začeli z rojstvom Kristusa, in je zato lasten krščanskemu sistemu datiranja (Gould nas tudi opominja na spore glede tega, kdaj se je milenij natančno začel in kdaj se začne novi milenij). Pojmovanja tretjega milenija so postala vse bolj popularna: pregled knjig s tem pojmom v naslovu na Amazon.com razkrije stotine tekstov, ki slavijo omenjeni pojem. Strinjamo se tudi z *Modest Witness* (1997) Donne Haraway, ki predstavlja stanje tehnokracije, družbe in kulture ob koncu drugega milenija. Nekaj let pozneje, na začetku tretjega tisočletja, predstavljamo naše študije kot posodobljenje kritične družbene teorije in kulturnih študijev, ki so usmerjene naprej, medtem ko poskušamo razumeti tudi našo preteklost.

⁵ Za odlično prevpraševanje avanture v moderni in pojma moderne avanture glej: Nerlich (1987).

⁶ Michael J. Saphiro v *Violent Cartographies* (1997) trdi, da so zemljevidi funkcija moči, na katerih so meje in zemljišča umetno skonstruirana in legitimirana s pomočjo ideoloških diskurzov in pripovedi. Del postmoderne avanture vključuje razveljavitev nasilnih kartografij modernizma (nacionalne države, nacionalnih meja, znanstvenih in akademskih disciplin, hierarhičnih kulturnih oblik, predpisanih identitet itn.) v sodobnosti ter konstruira alternativna kartografiranja in prečkanje meja.

kratskih nadzornih sistemov, ki so proizvedli jedrsko bombo in druga apokaliptična orožja kot tudi revolucionarne računalniške in informacijske sisteme, močna kibernetična nadzorna omrežja ter nove oblike družbe in kulture [...]. Postmoderna avantura postaja v naši zgodbi docela razvidna šele danes, na začetku tretjega tisočletja, v epohi, polni ugotovitev o novem postmodernizmu, ekonomiji in kulturi – napovedi, da bomo historizirali in preučevali, medtem ko kritiziramo pompozno reklamiranje in ideologije, ki pretirano poudarjajo in slavijo transformacije, katerih se lotevamo.

Postmoderna avantura torej zahteva inovativno kartografiranje, če želi predstaviti razvijajoče se družbene pogoje, ekonomske spremembe, znanosti, tehnologije, izkustva in identitete. Frederic Jameson v klasični razpravi »Postmodernizem, ali kulturna logika poznega kapitalizma« (1984, rev. 1991) dobro opisuje dezorientacijo sodobnega življenja, ki vsebuje izgubo prostorskih koordinat, v zadrego spravljajoči »kiberprostor« postmodernistične arhitekture in kulture, padec zgodovinske zavesti, slabljenje afekta in posledično čustveno otopelost in nezainteresiranost. Jameson tudi opisuje kooptacijo odpora in odpravo kritične distance ter išče nove oblike reprezentacije in politike.

Z Jamesonom se strinjamo, da se s postmoderno avanturo rušijo meje modernega sveta, in iščemo teoretična in praktična vodila, ki nam bodo pomagala razumeti in upravljati nemire in upore današnjega časa. V skladu s tem se bomo v obliki *metakartografije* lotili premisleka o različnih procesih kartografiranja ter prispevkov in omejitev klasičnih teorij modernizma in še neuveljavljenega prikaza postmodernizma.⁶ Ko poskušamo razumeti epohalne spremembe, ki ves svet vodijo v vrtinec, preiskujemo zaslepljenosti in razumevanja, omejitve in vizije nasprotujočih si modernističnih in postmodernističnih oblik reprezentacije. Razmišljamo o različnih tipih reprezentacij, skupaj s teorijo in znanostjo, umetnostjo in medijsko kulturo, kvantitativnimi in kvalitativnimi, deskriptivnimi in normativnimi, etičnimi in političnimi ter utopičnimi in distopičnimi metodami. Dokazujemo, da so mnogovrstne spremembe ne samo relevantne, ampak nujne, saj so področja družbene realnosti in specifični družbeni konteksti dejansko različni; torej se je pragmatično vprašati, katere oblike reprezentacije naj uporabimo v posamezni konstelaciji.

Različni ljudje uporabljajo določene zemljevide sveta, razvijajoč različne ideje, modele in teorije, da bi organizirali svoje izkustvo, da bi se orientirali v svojem okolju v upanju, da jim bo uspelo zamenjati mnoštvo in nered s strukturo in redom. Kartografiranja tudi pomagajo konstruirati osebne identitete, s tem ko kažejo na načine eksistiranja v svetu, eksistencialne možnosti in osmišljevalne dejavnosti – kakor tedaj, ko skupine oponašajo »junake produkcije« ali »junake potrošnje« (Lowenthal, 1961) ali ko posamezniki sledijo modi in slogu slavnih osebnosti. Postmoderna avantura v resnici vključuje razkroj starejših tradicionalnih identitet in modernih identitet ter konstrukcijo nadomestnih. Medtem ko je tradicionalna identiteta obdržala stabilne vloge in družbene funkcije, je postmoderna identiteta dopuščala razširjanje raznoterih in bogatejših subjektivnosti. Zmožnost zamenjati identiteto je okrepila problem alienacije in avtentičnosti, saj so posamezniki začutili, da so se ločili od svojih resničnih sebev, ko so iskali svoje resnične lastnosti. V zameno je postmodernizacija identitete sprožila sprejem novih tehnoloških transformacij telesa in identitete kot tudi neskladna iskanja avtentičnega in realnega. Nadomestne identitete se tako pomnožujejo, kar spodbuja rast subkultur

in politik opozicionalne identitete. Nenehno razširjajoči se kultura podobe in medijska kultura, dopolnjeni s psihološkimi igrkami na internetu, kjer je mogoče eksperimentirati s konstruiranjem samega sebe na igrive performativne načine, povzroča novo ekspanzijo identitete (Turkle).

Afirmativna in produktivna različica postmodernega obrata si prisvaja najboljše značilnosti moderne teorije, prepoznava izziv in kontingenco precejšnjega dela postmodernistične kritike in se loteva novih rekonstruktivističnih projektov (Best in Kellner, 1997). Z naše perspektive je postmoderna avantura kmarjenje skozi zmedo in kompleksnost sedanjosti, iskanje reda v dozdevnem neredu, saj kartografira tako dezorganizacijo prejšnjih oblik kulture in družbe kot tudi njuno reorganizacijo v nove oblike in strukture. Ta vidik postmoderne avanture se nanaša na odkritje in raziskovanje številnih tehnoloških področij, kot so genski inženiring, kloniranje, večpredstavnost, kiberprostor, navidezna resničnost in tehnopolitika. Ta dogajanja zahtevajo analizo načinov, s katerimi nove tehnologije sprožajo resne nevarnosti in/ali ki jih lahko uporabimo za obnovitev družbe, kulture in človeških bitij v naprednih oblikah. Postmoderna avantura obsega tudi preučevanje diskurzov nastajajočih teorij in znanosti, pri čemer se loteva novih oblik kulture in družbe in konstruira različne identitete, politike in teorije. V tem projektu so seveda tveganja in nevarnosti, tako kot so bila v moderni avanturi. Nedvomno bomo doživeli uspehe in razočaranja, zmage in katastrofe, pomembna odkritja in nesreče.

Medtem ko obstajajo očitne povezave z modernim obdobjem (Robins in Webster, 1999), zadevajo spremembe, ki sta jih prinesli znanstveno-tehnološka revolucija in razširitev nove globalne ekonomije, vse vidike politike, kulture in vsakdanjega življenja. Spopadamo se z vznemirljivimi preobrazbami, ki jih nekateri označujejo kot pojav nove postmoderne, kvalitativno distinktivne od moderne epohe. Ta dogajanja so skrajno dvoumna. Na pozitivni strani so možnosti za nova izkustva v kiberprostoru, napredek v medicini ter večje priložnosti za delo in prosti čas. Naletimo tudi na dinamiko političnih priložnosti in gibanja, kot so protesti proti srečanju Svetovne trgovinske organizacije (STO) v Seattlu decembra 1999 ter demonstracije proti Mednarodnemu monetarnemu skladu (IMF) in Svetovni banki v Washingtonu, Pragi in Sydneyju leta 2000, ki naznanjajo nastajajoče koalicije in aktivizem proti kapitalistični globalizaciji.

Vendar so tudi neprijetne nevarnosti, ki so nadloga znanstvenih, tehnoloških, ekonomskih ter drugih sprememb in mutacij našega časa. V nekaterih pogledih nas moderna avantura lahko izzove z distopijami, ki modernemu umu ne dajo miru, od *Frankensteina* Mary Shelley, ki je napovedal genski inženiring in prodajo telesnih delov, do futurističnih različic H. G. Wellsa, čigar *Island of Dr. Moreau* (*Otok Dr. Moreauja*) in *Velikani prihajajo* sta predvidela biološke mutacije in tehnološko ustvarjene vrste, polne neslutnih posledic. Orwellov *1984* je napovedal panoptično družbo sedanjosti z nadzornimi tehnikami, ki so vse bolj sofisticirane, in zasebnostjo, ki se vse bolj zožuje. Podobno si je Huxleyjev *Čudoviti novi svet* zamišljal trenutno situacijo, ko je na obzorju evgenika, ko so se pojavili uspehi s kloniranjem in so v visokotehnološki, potrošniški, farmakopejski družbi spektakla na voljo različne vrste opojnih substanc (prozak, ekstazi in metamfitamini), stroji za proizvajanje užitka in multisenzorični spektakli.

»Dialektika sedanjosti« se tako nanaša na življenje v zelo kaotični in konfliktni situaciji. Upirajoč se poskusom zanikanja vsakršnih bistvenih prelomov ali novosti sedanje družbeno-zgodovinske situacije kot tudi pretiranim ugotovitvam o postmodernem prelomu menimo, da se je s prevladujočo situacijo najbolje spoprijeti v predelu med moderno in postmoderno.

⁷ Ne želimo pa namigovati, da sta zaradi spremembe in kompleksnosti teorija in kartografiranje nemogoča. Medtem ko nenehno poudarjamo protislovja, dvoumnosti in transformacije ter črpamo iz paradigem verjetnosti, kontingence in mnogoterosti, ki jo razvija teorija kaosa in kompleksnosti, zavračamo napad na teorijo, ki ga vsebujejo nekatere različice ekstremnega postmodernističnega diskurza. Na splošno poskušamo krmari-
ti v kočljivi in nezanesljivi plitvini med pretiranim teoretiziranjem in opuščanjem teorije v korist toka, spremembe in kompleksnosti, s tem ko razvijamo analize, ki so kontekstualne, začasne in hermenevitične.

Tukaj najdemo kontinuiteto in diskontinuiteto s preteklostjo, očitne spremembe in trajne strukture, zasute s stalnimi konflikti med starim in novim. Naše študije želijo pokazati, da je sodobni trenutek protisloven amalgam naprednega in nazadnjaškega, pozitivnega in negativnega, ter zato zelo dvoumen pojav, ki ga je težko očrtati in oceniti.⁷

Postmoderna avantura je že ustvarila pojave brez primere, med katerimi so nekateri nenevarni in privlačni, drugi strašljivi in smrtonosni, tako kot nove oblike vojne, znanosti, tehnologije ter živahnega razvoja družbe, kulture in politike. Kolektivno te možnosti in nevarnosti razvoja pomenijo panoramo pojavov, ki zahtevajo sveže družboslovne, filozofske, etične in pravne koncepcije. Nepopustljive ločnice, ki jih je ustvarila moderna, se začenjajo razpletati kot dvojna vijačnica DNK med reprodukcijo.

Meje, za katere smo nekoč menili, da so nepropustne in neprehodne, močne kot »materija« sama (kar je na kvantni ravni ogromna praznina), se zdaj razdirajo in topijo, kot se je zgodilo s predmodernim svetom v marksistični viziji. Stari parametri, razumljeni kot kontingentni, arbitrarni in represivni, so v procesu dekonstrukcije in rekonstrukcije. Mnogi so zastareli kot Checkpoint Charlie in Berlinski zid. Sporne konceptualne ločnice so ločnice med ljudmi in živalmi, družbo in naravo, biologijo in tehnologijo, nacionalnimi državami in različnimi rasami, etničnimi, seksualnimi in spolnimi identitetami v obdobju razmaha hibridizacije. Celo distinkcije med življenjem in ne-življenjem, živim in fabriciranim so znova domišljene v luči odkritij razvojne biologije, kozmologije in tehnologij računalniške simulacije.

Kot dokazujemo v naših študijah, so družba, kultura in identiteta podvržene temeljitemu ponovnemu premisleku. Trenutno so v stanju krize in zmede, pretežno zaradi vpliva novih informacijskih, komunikacijskih in genskih tehnologij ter znanstvenih teorij in kozmologij. Smo v situaciji, ki je primerljiva s ponovnim kartografiranjem kozmosa v obdobju Kopernika, Bracha, Keplerja in Galilea. Zaradi silovitih družbenih in tehnoloških sprememb številni posamezniki ne dajejo nove oblike le svoji etnični, spolni in politični identiteti, temveč človeštvo kot vrsta začenja resno premišljevati o svojem statusu kot odziv na ekologijo in okoljsko etiko, razvojno teorijo, živalsko zavest in »inteligentne stroje.« S superračunalniki, kakršen je IBM-ov Deep Blue, ki so prekanjeni šahovski mojstri, ter z genskim inženiringom in tehnologijami za kloniranje, ki presegajo vrste in napovedujejo fabrikacijo posameznikov v novem obdobju dizajnerskih teles in dojenčkov, gre za samo usodo in prihodnost ljudi.

Postmoderna avantura je, če nič drugega, tvegana. S tem ne mislimo le na nekaj podjetnikov ali finančnih mogotcev, temveč da je prihodnost človeštva in drugih kompleksnih oblik življenja obremenjena s tveganjem nebrzdanega kapitalizma, znanosti, ki jo poganja dobiček, in tehnološkega razvoja. Širjenje jedrskih odpadkov in orožja, biološke vojne, rast globalnega orožarskega tržišča, terorizem, izrezovanje in spajanje (*splicing*) DNA, ksenotrasplantacija (vstavljanje živalske krvi in organov v ljudi), izguba kulturne in biološke raznolikosti, učinek tople grede, globalna kapitalistična reorganizacija in drugi pojavi vodijo človeško vrsto na nevarno področje in v morebitno zadnjo igro družbene in ekološke degeneracije. Postmodernistično potovanje onstran opaznega v samo materijo življenja, onkraj omejitev človeškega v nove konfiguracije ljudi in tehnologije ponuja nove sposobnosti in zmožnosti za človeško vrsto. Tehnoznanost ne omogoča le, da ljudje bolje manipuliramo z naravnim svetom, temveč tudi, da proizvajamo nove narave in bitja, čeravno z zelo minljivimi rezultati.

Medtem ko sodobne družbe še naprej prestopajo etične in ekološke omejitve, pri čemer povzročajo vse več problemov in vse hujše krize, so mnogi prepoznali potrebo, da vsilimo omejitve ekscesom kapitalistične sodobnosti, njenim znanostim in tehnologijam tako, da oblikujemo bolj človeške in ekološke vrednote, institucije in prakse za ohranjanje življenja na zemlji. Brez tovrstnega razumevanja bi lahko spreminjajoče se dinamike pretiranega razvoja privedle razvojno avanturo do tragičnega konca, vsaj tukaj, na tem planetu. Razvoj vesolja samega je največja avanturistična zgodba sploh, od 12- do 15-milijardletna odiseja, ki obsega razvoj organske materije iz neorganske, živega iz neživega in nato še zemeljski razvoj prek 4,6 milijarde let, ki je napredoval od atomov ogljika in vodika prek DNK in prvih beljakovin do rastlin, živali in človeka. Evolucija je ustvarila brezmejno raznolikost ter vedno nove in bolj kompleksne oblike življenja.

Zato so kritične refleksije o patologijah in iluzijah moderne avanture ter njihovem nadaljevanju v sedanjosti pomemben del postmoderne avanture. Premik v miselni naravnosti bi moral biti zato preoblikovan z večjim zavedanjem omejitev, kontingence in nenapovedljivosti ter z nehierarhičnim razmišljanjem. Novi gestalt tega tipa bi tudi zahteval zavrnitev moderne stremljenja po obvladovanju družbe in narave, arogantnega humanizma, osrediščenega na Zahod, razočaranega ali ciničnega pogleda na svet ter fantazije nadzora in prepričanja v tehnorešitve za kritične družbene in ekološke probleme. Kjer je bila moderna avantura utemeljena na vrednotah nadvlade, brezmejne rasti, obladovanja narave ter na svetu izobilja neomejenih virov, je ključni vidik postmoderne avanture sistematično rušenje te moderne ideologije ob sočasnem vztrajanju pri najboljših vidikih moderne – humanizma, individualnosti, razsvetljenega uma, demokracije, pravic in solidarnosti –, ki naj se kalijo ob čaščenju narave, spoštovanju vsega živega, zmožnosti obstoja in ekološkem ravnavesju.

Transdisciplinarnim kulturnim študijam naproti

*Obstaja samó videnje v perspektivi, samó perspektiva »vedenja«,
in več afektom ko dovolimo govoriti o eni stvari, bolj popoln bo
naš »koncept« te stvari, naša »objektivnost«.*

Friederich Nietzsche

Po našem mnenju se danes nahajamo med moderno in postmoderno, v vmesnem obdobju med dvema epohama, kjer doživljamo spektakularne spremembe na vseh področjih življenja. Zato se upiramo tako poskusom, da bi zanikali osnovne spremembe v dani družbenozgodovinski situaciji, kot pretiranim trditvam, da smo priče postmodernemu prelomu. Namesto tega poudarjamo oboje – kontinuitete in diskontinuitete. Renesansa je bila dolgo obdobje med predmoderno in moderno, ki ni enostavno časovno določljivo. Danes spremljamo podobno obdobje razvlečene transformacije. Tokrat je vmesno obdobje med moderno in novo epoho, katere značilnosti ne poznamo povsem. Termin »postmoderna« preusmerja pozornost k novostim in diskontinuitetam trenutnega vmesnega obdobja. Naključje je, da postmodernistična avantura ob koncu tretjega milenija hkrati spodkopava in pospešuje milenijsko mišljenje. Ta modus mišljenja izvira iz krščanstva in se je nadaljeval skozi razsvetljenstvo, marksizem ter

⁸ Zabava nas število knjig, ki smo jih našli v bazi podatkov Amazon.com in drugih virih, ki povezujejo pojme postmoderne in tretjega milenija z religijo. O porastu krščanskega fundamentalizma in njegove artikulacije s političnim konzervativizmom glej: Diamond, 1995 ter Berlet in Lyons, 2000; o proliferaciji depolitizacije novih oblik religije in duhovnosti glej: Boggs, 2000.

druga utopična gibanja. Od vznika krščanstva prek razsvetljenskih projektov družbene konstrukcije do današnjih znanstvenih in tehnoloških revolucij si zahodna kultura izmišlja zgodbo postopnega premikanja človeštva k stanju napredka in izpopolnitve (Becker, 1964; Rifkin, 1998; Noble, 1998).

Mnogi sodobniki ohranjajo to zmagovalno in linearno historično pripoved v prepričanju, da bodo znanost, tehnologija in kapitalizem rešili vse probleme človeštva in ustvarili novi svet izobilja, demokracije in blagostanja. Postmoderni napad na velike

zgodovinske pripovedi je bil uporabljen, da bi spodkopal metapripoved zgodovinskega napredka, kakršna je trditev, da smo »na koncu zgodovine«, v zmagovalnem stanju kapitalizma in demokracije (Fukuyama, 1992). Nekateri trdijo, da bo globalizacija ustvarila svet izobilja in demokracije (Friedman, 1999), da bodo nove tehnologije in kiberkultura oblikovale utopične kulturne in družbene prostore ter da bodo nerazvite znanosti, kot je biotehnologija, opravile vse – pozdravile naše bolezni in nahranile sestradane otroke sveta, podaljšale človekovo življenje in ustvarile stanje, podobno nesmrtnosti. V imaginaciji mnogih bioinženirjev genetika dopušča uresničitev vizije razsvetljenskega vizionarja markiza de Concordeta, ki je ponosno oznanil: »Nobene omejitve niso usmerjene k izboljšanju človeških spretnosti – človekova zmožnost popolnosti je absolutna« (Rifkin, 1998: 170).

Ne da bi prelomili z verskimi vrednotami in pripovedmi, sta jih torej znanost in tehnologija v mnogih pogledih celo razširili. Njuni zagovorniki namreč trdijo, da nas bosta genetika in evgenika izpopolnili in nam prinesli milost brez potrebe po božjem posredovanju. Po drugi strani uničevalna sila kapitala, tehnologije in znanosti spodkopava verske kozmologije in nam ponuja zelo sekularni in materialistični etos, s tem ko sili ljudi, da se osredotočajo na preživetje in uspeh v hitro spreminjajoči se sedanjosti. Ko stopamo v tretji milenij, je postmoderna avantura izjemno dvoumna in protislovna. Obstajajo postmodernistični trendi, ki slavijo vrnitev k tradiciji, pojavil pa se je tudi val religioznosti in milenijskega mišljenja.⁸ Vse številnejše so tudi sekularne oblike politik postmoderne identitete, posesivnega individualizma in pripravljenosti, da se lotimo uničenja preteklosti in tradicije za blaženost sedanjega trenutka (Best in Kellner, 1997).

Trenutna dogajanja razkrivajo toliko ovinkov in preobratov in so tako kompleksna, da se izmikajo preprostim zgodovinskim očrtom, reduktivnim teoretičnim razlagam in posploševanjem. Kar je potrebno, menimo, je multidimenzionalna optika na trajektorijo posmoderne avanture, ki združuje zgodovinsko pripoved, kritično družbeno teorijo in kulturna kartografiranja. Predstavljanje obrisov postmoderne avanture v tretjem mileniju zato vključuje podjetje, ki prečka teoretične meje v nov transdisciplinarni in multiperspektivistični prostor.

Družbeni zemljevidi, imenovani klasične družbene teorije, so do neke mere raztrgani, razpadli in fragmentirani, zelo pogosto pa zastareli in celo neuporabni. Nenehno je treba ustvarjati nove teorije, pri čemer je treba uporabljati pripomočke prejšnjih teorij in glavne očrte sodobne epohe, da bi razumeli sedanje zgodovinske okoliščine. Zemljevidi in teorije ponujajo orientacijo, pregled in kontekste. Kažejo na to, kako se posamezni deli navezujejo drug na drugega in na širšo celoto. Če se na obzorju pojavi nekaj novega, bo dober zemljevid ta pojav včrtal na zemljevid in ga kontekstualiziral s tem, da bo upošteval tudi očrte prihodnjih konfiguracij potencialnih obetov in tveganj. Toda, medtem ko mnoge stare teorije in avtoritete razpadajo in so diskreditirane, druge še vedno ponujajo pomembne kažipote za današnjo misel in akcijo.

Glede našega poudarjanja kartografiranja mora biti jasno, da ne sprejemamo samo-spodbijajočih postmodernističnih napadov na teorijo, ki jih včasih predlagajo pisci, kot so Lyotard, Foucault in Rorty. Prav tako ne sprejemamo postmodernističnega odklanijanja »hermenevtike suma«, ki si prizadeva premagati družbene iluzije, mitologije in fetišizirane pojave tako, da razkrije osnovne sile in vzroke nadvlade in uničenja.⁹ Brez teorije, interpretacije in kritičnih očrtov smo izgubljeni in nesrečni kot Kolumb na svojem prvem popotovanju. Teorija in interpretacija sta nujni v toliko, kolikor svet ni popolnoma in takoj transparenten zavesti. Ker je našo družbeno in kulturno situacijo težko doumeti, še posebej v hiperkapitalistični kulturi spektakla, simulakra in dezinformacij, moramo razumeti, kako se oblikujejo naša življenja in kako so nadzorovana. Postmodernistične trditve, da »teorija« nujno greši, ko brez dovoljenja totalizira nezvedljivost heterogenih pojavov, so same reduktivne in homogenizirajoče. Nesmiselne postmodernistične zahteve po formalistični analizi, usmerjene k površinskostim in estetskemu užitku teksta, razorožijo kulturne študije in politično hermenevtiko, ki razumejo kulturo v pomenu družbenih in ideoloških konfliktov ter protislovij. Odreči se interpretativni globini pomeni spodkopati kritiko in transformativne prakse z zvajanjem analize na deskripcijo površine in oblike, ločeno od radikalne teorije in politike (Best in Kellner, 1987). Skrajni postmodernistični argument za opustitev kritike in transformativne politike tako postaja samouresničujoča se prerokba, saj nekateri postmodernisti opuščajo dejansko kritiko in zamenjujejo nihilistično verbalno poziranje za politični aktivizem.

Prepričani smo, da lahko teorija ponudi družbene zemljevide in oblikuje zgodovinske pripovedi, ki sedanjo epoho oskrbujejo s prostorsko in časovno kontekstualizacijo. Kritične teorije bi morale družbo preučevati holistično ter se premakniti od specifičnih pojavov in oblik človeškega izkustva k vse širši analizi. Takšno preučevanje se utegne raztegniti od individualnega sebstva in njegove mreže vsakdanjih družbenih razmerij prek obsežnejših regionalnega okolja in nacionalnega okvira vse do internacionalnih prizorišč globalnega kapitalizma. Znotraj tega dialektičnega okvira se družbeni zemljevid predstavlja od enega področja do drugega ter pri tem artikulira kompleksne povezave med ekonomijo, politiko, državo, znanostjo in tehnologijo, medijsko kulturo, vsakdanjim življenjem ter njihovimi konkurenčnimi diskurzi in praksami. Še vedno menimo, da je najbolj učinkovita metodologija družbene analize historično informirana, dialektična metoda, ki razume človeško realnost kot razvijajočo se in zasidrano v konfliktu. Ta pogled se družbe in zgodovine na splošno loteva kot koherentnih celot s specifičnimi sferami ekonomije, politike, znanosti, tehnologije, kulture itn. Obe imata svojo lastno zgodbo, avtonomijo in konflikte, vendar v holističnem družbenem kontekstu vplivata druga na drugo.

V sodobnejšem jeziku to pomeni, da bomo preučevali, kako ključni pojavi, kakršna sta znanost in tehnologija, »soevolvirajo« kot odgovor na spremembe v ekonomiji, kulturi in politiki, ki se – vse skupaj – razvijajo ter vzajemno oblikujejo in sokonstruirajo druga drugo. Predlagamo sociohistorični pristop, ki teoretsko obravnava interakcijo in soevolucijski razvoj znanosti, tehnologije, kapitalizma, družbe in posameznikov kot del recipročnega, vzajemnega

⁹ Ironično: prav tedaj, ko so začele postajati očitne epohalne transformacije, ki so predmet naše študije, je oblika teorije postmoderne, ki sta jo promovirala Lyotard in napačno razumljeni Foucault, zahtevala ukinitve »velikih pripovedi«, »totalizirajoče teorije« ter globalnih in makroteorij klasične teorije v korist lokalnih pripovedi, mikroteorije in politike ter skromnejših teoretičnih perspektiv (Lyotard, 1984 ter kritika v: Best in Kellner, 1991). V nasprotju s temi različicami teorije postmoderne zagovarjamo rekonstruirano vrsto globalnih in kritičnih perspektiv klasične družbene teorije, za katere menimo, da so nujne za analizo sodobnega družbenega in teoretičnega dogajanja. Vseeno pa zagovarjamo združevanje globalnega in lokalnega, mikro- in makroteorije ter politike in posredovanja modernih in postmodernih perspektiv (Best in Kellner, 1991: 8. poglavje in Cvetkovich in Kellner, 1996: »Introduction«).

družbenega procesa. Naša perspektiva poudarja medsebojno razvijanje vseh področij življenja, tako da je narava integrirana v družbeni, tehnološki in človeški razvoj. Pojem soevolucije se izogiba determinizmu, redukcionizmu in monoperspektivističnemu pogledu, ki ga najdemo v številnih znanstvenih in socioloških perspektivah. Povezujemo ga s kritično teorijo družbe, ki se izogiba združevanju ločenih oblik družbenega razvoja in idealiziranju družbe, v kateri vladata zgolj sodelovanje in harmonija, in tako sprevidi, da se družbena razmerja dnevno oblikujejo predvsem s konkurenco, konfliktom, bojem in nadvlado.

Poudarjamo tudi sokonstruktijo ljudi, družbe, znanosti in tehnologije, s tem ko dokazujemo naslednje: Medtem ko ljudje ustvarjajo artefakte svoje kulture in vsakdanjega življenja, so v zameno sami preoblikovani s strani glavnih silnic kapitalizma, znanosti in tehnologije. Pojem sookonstrukcije služi kot poudarek, da znanost in tehnologija nista nevtralni, da v njuno produkcijo in razvoj vstopajo specifični družbeni interesi in pristranskosti. Pojmovanje poudarja konstruiranost naše znanosti, tehnologije in kulture, ki so fabricirane na specifične načine in v posebnih kontekstih. Opozarja pa tudi, da lahko ta polja rekonstruiramo, da bi zadovoljili človeške potrebe. Družbene silnice in potencialne instrumente človeške osvoboditve in nadvlade, kot so znanost, tehnologija in kultura, lahko preoblikujemo, da bi služili javnim interesom in da bi pospešili nastanek bolj demokratičnega, pravičnega, humanega in ekološkega sveta – osvobojenega imperativov države, vojske in plenilskega korporativnega kapitalizma.

Zato predlagamo dinamične soevolucijske, sokonstruktivistične in rekonstruktivistične perspektive za teoretsko obravnavanje dinamike tretjega milenija. S tem ko presoujemo v tradiciji kritične teorije, verjamemo, da je vloga teorije zagotoviti orožje za družbeno kritiko in spremembo, pojasniti izvore človeškega trpljenja in prispevati k človeški emancipaciji ter demokratični, socialno pravični in resnično ekološki družbi. Kritična teorija vsebuje konstrukcijo konceptov za razlago sedanjih in zgodovinskih pripovedi, da bi dognali, kako je preteklost oblikovala konstelacije sodobnosti in kako so zadnje odprte za alternativne prihodnosti.

Kakor je dokazovala historična tradicija v 19. stoletju (tj. dela Hegla, Marxa, Webra, Diltheya idr.), moramo vse vrednote, svetovne nazore, tradicije, družbene institucije in tudi posameznike razumeti historično, saj se skozi čas razvijajo. Historične pripovedi v obliki Foucaultovih genealogij prikazujejo začasne trajektorije pomembnih izkustev in dogodkov, političnih gibanj ali sil, ki konstituirajo subjektivnosti. V nasprotju s postmodernistično težnjo naključnega urejanja zgodovine kot diskontinuirane serije dogodkov menimo, da se morajo historične pripovedi lotevati kontinuitet in diskontinuitet. Takšna družbeno-zgodovinska analiza bi se morala hkrati lotiti negativnih in pozitivnih posledic, kritizirati oblike zatiranja, nadvlade in izkoriščanja in obenem valorizirati pozitivne možnosti glede na moralni in tehnični razvoj.

Družbeni zemljevidi in zgodovinske pripovedi skupaj preučujejo križišča med posamezniki in njihovimi kulturami, med oblastjo in vednostjo. Karseda poskušajo privzdigniti pajčolan ideologije in izpostaviti domnevne danosti kot kontingentne, sedanost pa kot družbeno konstrukcijo, medtem ko ponujajo vizije alternativnih prihodnosti. Teorije in pripovedi naj bi torej premagale duševni mir in fatalizem, da bi izostrili politično vizijo in spodbudili prevajanje konceptov v prakso, da bi pospešili osebno svobodo, socialno pravičnost in ekološko obvarovanje in izboljševanje. Teorij in pripovedi ne bi smeli pomešati s teritoriji in obdobji, ki jih analizirajo; so približki čvrsto konstruiranega človeškega sveta, ki zahteva teorije in imaginacijo, da bi ga razumeli in upodobili. Prav tako ne bi smeli družbenih zemljevidov razumeti kot dokončnih in popolnih, saj morajo biti nenehno predmet ponovnega premisleka z vidika novih informacij in hitro spreminjajočih se okoliščin. Kartografiranje in pripovedi so tako lahko le provi-

zorični, poročila različnih raziskovanj, ki zahtevajo nadaljnjo preiskavo, testiranje in revizijo. Zato ponujamo kartografiranje – in ne Kartografiranja – našega sodobnega sveta, ki bo zahtevalo nenehno revizijo in posodabljanje.

V celoti je prečkanje meja, prestopanje ločnic med polji, ki so bila pod režimom moderne skrbno ločena in izolirana, produktiven vidik postmodernega obrata, pa naj gre za teorijo ali umetnost. Teoretična prečkanja disciplinarnih meja, ki spodkopavajo moderne akademske ločnice dela, so povzročila nastanek širokega spektra študij, ki so izzvale nova razumevanja ter proizvedle dragocene rezultate. Predhodni poskusi modernega in postmodernega transdisciplinarnega dela so se nagibali k temu, da so se izvajali v kulturni in družbeni teoriji. Vseeno pa trdimo, da revolucije v znanosti in tehnologiji zahtevajo razširitev naših teoretičnih perspektiv. Pred tem so se zahteve po transdisciplinarnem delu nanašale na povezovanje perspektiv in metod družboslovnih in kulturnih znanosti, pogosto brez upoštevanja pomembnih komponent naravoslovja ali novih filozofij znanosti in tehnologije. Potrjujemo torej, da bo vključitev tako naravoslovnih kot družboslovnih znanosti premagala vrzel med »dvema kulturama« (Snow, 1964), skupaj z analizo vpliva tehnoloških revolucij pa bomo poskušali ponuditi bolj povezano in razumljivo ogrodje teorije in kritike današnjega časa.

Nekoč so pomembni filozofi od Diderota do Deweyja ter mnogi v humanističnih in družboslovnih znanostih ostajali v stiku z najbolj modernimi dosežki v znanosti, razumeli znanstveno metodo kot izvor vednosti ter se kritično lotevali najnovejših rezultatov znanstvene teorije. Največji družboslovci 18. in 19. stoletja so jemali znanost in tehnologijo kot pogonska motorja spremembe in napredka, ki bosta dvignila človeštvo iz ječe predmodernosti. Znanost in tehnologijo so obravnavali kot glavni sili omike, ki jim bo neposredno prinesla racionalno družbo. Karl Marx se je zavzemal za znanost in tehnologijo kot sili osvoboditve in šel tako daleč, da je enačil človeško emancipacijo z napredkom »produkcijskih sil« družbe. Podobno je John Dewey neposredno povezal znanost in demokracijo, s tem ko je trdil, da je znanstvena metoda eksperimentiranja najboljša pedagogika za vzgojo ter oblika demokratične družbe in kulture.

Vendar pa so se mnogi vodilni teoretiki in miselne šole distancirali od znanosti, zanemarili njen razvoj in se niso spopadali z njenimi rezultati, potem ko se je v 20. stoletju razvila vrsta kritik moderne znanosti, ki je segala od fenomenoloških in feminističnih napadov na znanstveno objektivnost do očitkov kritične teorije glede pozitivizma in znanstvene metode. To je bila in je še vedno bistvena napaka. Naša argumentacija je, da mora znanost znova postati del transdisciplinarnega npora ter da ji je potrebno vrniti status dragocenega teoretičnega zatočišča. Če se želimo izogniti nekritičnemu modernemu sprejemanju znanosti in tehnologije, kakršnega so predlagali klasični liberalizem, marksizem in pragmatizem, se obenem želimo vzdržati totalizirajočih kritik, ki zvajajo znanost in tehnologijo na enodimenzionalni um in silo družbene nadvlade. Želeli ali ne – znanost in tehnologija sta bili glavni sestavni sili moderne in sta podobno ključna katalizatorja spremembe v postmoderni. Kot takšni se ju moramo lotiti z vidika njunega znatnega pomena in ju pazljivo teoretsko obravnavati, da bomo lahko uresničili njun pozitiven potencial s pomočjo teoretične kritike in političnega boja.

Skladno s tem bomo razvili kritične teorije znanosti in tehnologije, ki upoštevajo njune emancipatorne vidike, a hkrati kritizirajo njihove omejitve, nevarnosti in možne destruktivne učinke. Takšni pristopi si prizadevajo premagati enostranske potrditve ali zavrnitve, ustvarjajo dialektične perspektive, ki razlikujejo med pozitivnimi in negativnimi značilnostmi in posledicami ter tako razumejo protislovja in dvoumnosti v teh izjemno kompleksnih in pomembnih pojavih. Kritične teorije znanosti in tehnologije so tudi transdisciplinarne in historične.

Transdisciplinarna interpretacija je nujna, ker sta znanost in tehnologija oblikovali našo družbo in identitete tako zelo, da sta del naše kulture in snov vsakdanjega življenja. Naša telesa in subjektivnosti povezujeta na pomembne nove načine. Kritična teorija, ki sintetizira filozofijo, sociologijo in antropologijo, a ne upošteva vpliva znanosti in tehnologije na kulturo, je očitno omejena v svoji zmožnosti, da bi doumela osnovne dinamike sedanje konjunktore. Postmodernistična transdisciplinarna teorija mora torej refleksije o znanosti, tehnologiji in ekologiji vključiti v multiperspektivistični projekt, ki bo povezal kritično družbeno teorijo, kulturne študije, študije znanosti in tehnologije, rasno teorijo, postkolonialno analizo, feminizem in okoljske zadeve. Takšno podjetje črpa iz najbolj koristnih virov moderne in postmoderne teorije, pa tudi iz teoretičnih in fiksijskih kartografiranj.

Naš projekt rekonstrukcije vsebuje vrsto transdisciplinarnih podjetij, skupaj s kulturnimi študijami in novimi dosežki »študij znanosti in tehnologije« (ŠZT). Izhajajoč iz Kuhnove (1970) analize paradigmatskih premen v znanosti, se ŠZT loteva družbene konstrukcije znanosti, vprašanj moderne filozofije in samorazumevanj znanosti ter dosežkov »družboslovnih epistemologij« znanosti (Haraway, 1991, 1997; Fuller, 1991, 1995; ter Harding, 1993 in 1998). Poleg tega se pojavlja širok spekter sorodnih del, ki segajo od specifičnih študij ključnih epizod v moderni znanosti ter analiz trenutnih znanstvenih raziskav in razvoja do preučevanj alternativnih oblik znanstvene dejavnosti in vednosti ter prevpraševanja o tem, kako različne družbene skupine uporabljajo znanost in tehnologijo, da bi promovirale demokracijo in socialno pravičnost (Harding, 1999; Kleinman).

Nekatere različice ŠZT se nagibajo k temu, da so bolj sholastične in konzervativne. Historizirajo znanost in tehnologijo, vendar ju ne uspejo eksplicitno politizirati v kontekstu soevolucije znanosti, tehnologije, kapitala, države in vojske, se pravi, bolj splošno, znotraj družbenih razmerij oblasti in odpora. Še več: medtem ko sociološko orientirana analiza lahko razume znanost kot kulturo – proizvod spreminjajoče se skupnosti znanstvenikov, kulturnih predpostavk in družbenih praks –, pa vsi teoretiki ŠZT ne analizirajo znanosti in tehnologije skozi optiko njenega vpliva na politiko, identiteto in vsakdanje življenje oziroma se ne ozirajo na to, kako medijska kultura reprezentira znanost in tehnologijo.

V osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja so se številni teoretiki, izhajajoči iz kulturnih študijev, premaknili onkraj običajnega polja filma, televizije in drugih »kulturnih« artefaktov, da bi se spopadli z znanostjo in tehnologijo. Če bi za te teoretike kulturnih študijev lahko dejali, da delajo na področju ŠZT, nasprotno ne drži nujno. V minulih desetletjih smo bili priče silovitim bitkam glede lastnosti in učinkov znanosti in tehnologije. Izhajajoč iz pozicij, ki vključujejo kritično teorijo, feminizem, multikulturalizem, radikalno zeleno teorijo in postmoderno teorijo, so filozofski in politični izzivi prevladujočim modernim paradigmam privedli do izbruha zagrete »vojne znanosti« med neopozitivisti in t. i. družbenimi konstruktivisti (Ross, 1996; Best in Kellner, 1997). Pod vodstvom trdne predpostavke, da sta znanost in tehnologija preveč pomembni, da bi ju prepustili znanstvenikom in tehnokratom, so teoretiki kot Sandra Harding (1986, 1993 in 1998), Donna Haraway (1989, 1991, 1997), Andrew Ross (1991, 1994, 1998), Katherine Hayles (1984, 1990, 1999), Stanley Aronowitz (1988, 1993, 1995) in drugi zavzeli historične, filozofske, kulturne in politične pristope k tem poljem. V študijah primerov in specifičnih branjih so teoretiki, ki so izhajali iz kulturnih študijev, analizirali ideologije in učinke znanosti in tehnologije na družbene in naravne svetove. Značilno – zahtevajo demokratične, etične in ekološke rabe znanosti in tehnologije (Taylor, 1997). Po Petru Taylorju (1997: 204) je vpliv orientacije kulturnih študijev na ŠZT, da historično umesti-

¹⁰ Glej našo zgodnejšo kritiko postmodernega kulturnega kriticizma, ki se osredotoča predvsem na slog, formo in površino, zanemarija pa vsebino, ideologijo in hermenevitično interpretacijo pomena, v: Best in Kellner (1987); ter poznejšo kritiko v: Kellner (1995a).

jo univerzalne, nekontekstualizirane zahteve po Resnici in Napredku; da destabilizirajo naravne in samoumevne fasade; da pretrgajo zatiralske povezave vednosti z oblastjo; da predlagajo nasprotne diskurze, ukoreninjene v prizoriščih, kakršna so družinsko življenje, šole, delovna mesta in popularna kultura; da delujejo prek disciplinarnih meja in da pripomorejo k intelektualni in družbenopolitični transformaciji.

Tako kot Harawayjeva, Aronowitz, Taylor in drugi poskušamo tudi mi sprejeti ŠZT v polje kulturnih študijev, prav tako kot poskušamo delati na tem, da bi premagali omejitve mnogih pristopov kulturnih študijev k znanosti in tehnologiji. Ko se lotimo znanosti in tehnologije z multidisciplinarnih perspektiv, se želimo izogniti preveč abstraktnemu, akademskemu in pretencioznemu postmodernemu žargonu. To vključuje združevanje teoretičnih analiz znanosti, tehnologije in kapitalizma, obogatenih s premislekom o kulturnih artefaktih, ki segajo od literature in znanstvene fantastike do tekstov medijske kulture in temeljijo v kritični teoriji, informirani z ekološkimi premisleki. Lotimo se tudi kompleksnih interakcij med znanostjo, tehnologijo in kapitalom v širokem kontekstu globalnega prestrukturiranja kapitalizma, ki pravkar poteka, ter njegovih konstitutivnih znanstvenih in tehnoloških revolucijah.

Nadalje poskušamo razširiti projekt kulturnih študij tako, da bi začel upoštevati takšne pojave, kot so modernistična in postmodernistična literatura, vojna in njene reprezentacije, tehnologija, znanost, okoljska vprašanja, politika in sama kritična teorija. Lotimo se britanskih in severnoameriških kulturnih študijev, na katerih tudi gradimo, vendar verjamemo, da se je ta tradicija v zadnjih letih spridila zaradi kulturnega populizma, ki je preveč nekritičen do medijske in potrošniške kulture. Ta tradicija je prekomerno omalovaževalna do t. i. elitistične kulture, zanemarija kompleksne in pomembne načine, na katere ekonomija posreduje kulturne artefakte, in hkrati brez oklevanja opušča perspektive kritične družbene teorije in radikalne politike (Kellner, 1995a).

Če je bil pomemben premik, da smo se intenzivno osredotočili na medijsko kulturo, je bila potemtakem napaka, da smo se odvrnili od literarnih tekstov in t. i. visoke kulture na račun včasih ekskluzivnega osredotočenja na »popularno« v sodobnih kulturnih študijih. Prepričani smo tudi, da imata tako modernistična kot postmodernistična teorija potencialno emancipatorni učinek, ki je bil žrtvovan s postmodernim obratom v kulturnih študijih, ki se omalovažujoče odvrta od visoke umetnosti in teorije ter jo odpravljajo kot »elitistično.« Lotimo se politike in učinkov širokega spektra kulturnih artefaktov ter zavračamo rigidne in pogosto dvomljive distinkcije med visoko in nizko kulturo, preučujoč primere, ki so pripisani obema kategorijama. Naše pojmovanje kritičnih kulturnih študijev združuje formalno analizo sloga, teksturo in površino z interpretacijo vsebine, ideologije in normativnih vrednot.¹⁰ Naša koncepcija »teksta« obsega teorijo in literaturo, vključujoč pisanje Thomasa Pynchona, Michaela Herra, Mary Shelley, H. G. Wellsa, Philipa K. Dicka in kiberpunka; popularne medije kot film in televizijo; pa tudi globalno transnacionalno kulturo podobe, internet in dogodke, kakršen je zalivska vojna. Naši zemljevidi uporabljajo vire »teorije« in »fikcije«, saj oboji ponujajo ključne razlage družbenega izkustva z različnih ugodnih izhodiščnih točk, ki so druga drugi suplementarne in komplementarne. Gre za razvoj oblik družbene teorije in kulturne kritike, primerne za razumevanje pomembnih vidikov našega sodobnega položaja, in za njihovo povezovanje s projekti radikalne družbene transformacije.

Prevedla Polona Poberžnik

* Ker gre za uvodno poglavje h knjigi *The Postmodern Adventure*, Best in Kellner na tem mestu ne navajata seznama literature. Seznam smo sestavili s pomočjo referenc h knjigi; zaradi obvladljivosti dolžine prispevka smo se omejili samo na dela, citirana v osnovnem besedilu, ne pa tudi v opombah (op. ur.).

Literatura*

- BECKER, C. L. *The Heavenly City of the Eighteenth-Century Philosophers*. Yale University Press. New Haven, 1964.
- BEST, S. in KELLNER, D. *The Postmodern Turn*. Guilford Press. New York, 1997.
- BEST, S. in KELLNER, D. *Postmodern Theory: Critical Interrogations*. Guilford Press. New York, 1991.
- BEST, S. in KELLNER, D. »(Re)Watching Television: Notes Toward a Political Criticism«. *Diacritics*. 1987: 97–113.
- FRIEDMAN, T. *The Lexus and the Olive Tree*. Farrar Strauss Giroux. New York, 1999.
- FUKUYAMA, F. *The End of History and the Last Man*. Free Press. New York, 1992.
- FULLER, S. *Social Epistemology*. Indiana University Press. Bloomington, 1991.
- FULLER, S. *Philosophy of Science and its Discontents*. Guilford Press. New York, 1995.
- HARAWAY, D. *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. Routledge. New York, 1991.
- HARAWAY, D. *Modest_Witness@Second_Millennium: FemaleMan Meets OncoMouse: Feminism and Technoscience*. Routledge. New York, 1997.
- HARAWAY, D. *Primate Visions: Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*. Routledge. New York, 1989.
- HARDING, S. *The Science Question in Feminism*. Cornell University Press. Ithaca, 1986.
- HARDING, S. *The Radical Economy of Science*. Indiana University Press. Bloomington, 1993.
- HARDING, S. *Is Science Multicultural? Postcolonialism, Feminism, and Epistemologies*. Indiana University Press. Bloomington, 1998.
- HAYLES, N. K. *The Cosmic Web: Scientific Field Models and Literacy Strategies in the Twentieth Century*. Cornell University Press. Ithaca, 1984.
- HAYLES, N. K. *Chaos Bound: Orderly Disorder in Contemporary Literature and Science*. Cornell University Press. Ithaca, 1990.
- HAYLES, N. K. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature and Informatics*. University of Chicago Press. Chicago, 1999.
- JAMESON, F. *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Duke University Press. Durham – London, 1991.
- KELLNER, D. *Media Culture*. Routledge. London – New York, 1995 (a).
- KUHN, T. *The Structure of Scientific Revolution*. University of Chicago Press. Chicago, 1970.
- LOWENTHAL, L. *Literature, Popular Culture, and Society*. Prentice-Hall. Englewood Cliffs, 1961.
- NOBLE, D. *The Religion of Technology*. Knopf. New York, 1998.
- RIFKIN, J. *The Biotech Century: Harnessing the Gene and Remaking the World*. Tarcher/Putnam. New York, 1998.
- ROSS, A. *Strange Weather: Culture, Science, and Technology in the Age of Limits*. Verso Books. New York, 1991.
- ROSS, A. *The Chicago Gangster Theory of Life: Nature's Debt to Society*. Verso Books. London, 1994.
- ROSS, A. *Real Love: In Pursuit of Cultural Justice*. New York University Press. New York, 1998.
- SNOW, C.P. *The Two Cultures: And a Second Look*. Cambridge University Press. Cambridge, 1964.
- TAYLOR, P. J. »Afterword: Shifting Positions for Knowing and Intervening in the Cultural Politics of the Life Sciences«, v: TAYLOR, P. J., HALFON, S., EDWARDS, P. N. (ur.). *Changing Life: Genomes, Ecologies, Bodies, Commodities*. University of Minnesota Press. Minneapolis, 1997, 203–224.
- TURKLE, S. *The Second Self: Computers and the Human Spirit*. Simon and Shuster. New York, 1984.
- WHITEHEAD, A.N. *The Adventure of Ideas*. Mentor. New York, 1967.